

Oponentský posudek disertační práce Mgr. Dory Polákové

Torrente Ballesterův román La saga/fuga de J. B. jako rehabilitace imaginativní prózy

Kdybych chtěla disertační práci Dory Polákové postihnout v její celistvosti a zároveň v určité zkratce, volila bych asi slova jako střídmost a ukázněnost na jedné straně, pronikavost a hravost na straně druhé, a vždy vnitřní soulad a noblesa.

Gonzalo Torrente Ballester svým dlouhým životem a rozsáhlým a rozmanitým dílem přímo vybízí k zamyšlení nad španělským dvacátým stoletím. Jistě i proto se jeho stěžejní román *Sága/fuga J. B.* stal pro autorku disertace východiskem pro úvahy přesahující vlastní dílo. Týkají se zejména směřování moderního románu, významu imaginace, hry a slova v literatuře, utváření fikčních světů, jejich vztahu k historii a k mýtu, otázek demýtizace, parodie, ironie.

Dora Poláková přitom neopouští „svého“ autora. Využila šťastné okolnosti, že Torrente patří k oněm spisovatelům, u nichž tvorba jde ruku v ruce s kritickou reflexí, a na základě jeho názorů na román, literaturu, práci spisovatele, španělskou a světovou literaturu staví první oddíl práce, nazvaný výmluvně „Román jako hra“. Jestliže v titulu své disertace použila slovo „rehabilitace“, myslím, že je možné je vztáhnout i na její pojetí významu hry a zakladatelské role slova: hry imaginace jako klíče k otevírání nového prostoru svobody, slova jako stvořitelského aktu i „básnického zakládání bytí“. Cervantesovských studií Torrente Ballestera využila pro předložení jeho (i své) koncepce románu a literární tvorby. Podobně odkazy na Ortegu y Gassetu, Kunderu, Pessou, Meletinského, Hodrovou aj. jsou vesměs šťastným východiskem pro teoretické uchopení témat, jež budou důležitá při interpretaci *Ságy/fugy J. B.* (románový prostor, postavy, sen a mýtus, metafikce, tradice a intertextovost, radost z vyprávění).

V dalším oddíle „Cesta k románu *Sága/fuga J. B.*“ je nastíněna tvůrčí dráha Torrente Ballestera v souvislostech španělského literárního dění od 40. let 20. století. Oceňuji skutečnost, že doktorandka nepodlehla pokušení předložit obsáhlý literárněhistorický přehled, ale přece jen se nemohu ubránit dojmu, že obraz situace, v níž se realizuje Torrentovo dílo, je příliš kusý a ne zcela adekvátní. Redukce španělského poválečného románu na tři čtyři jména nedává možnost jemněji nuancovat specifické Torrentovo postavení (konstatování, že nepodléhal dobovým trendům či módám, by se dalo vztáhnout třeba i na Delibese). Také si myslím, že není možné „hodit do jednoho pytle“ Celu a Goytisola. Problematické je podle mého názoru tvrzení (které se objevuje na více místech i v dalším textu a vychází spíše ze sekundární literatury než z autorčina vlastního hodnocení), že

španělská literatura tradičně tíhne k realismu. Vlastní práce svými četnými odkazy na Cervantesovo dílo toto tvrzení zpochybňuje; ale vedle něj jen ve Zlatém věku by bylo možné odkázat na mystiky, Quevedu, Graciána, Calderóna, v Torrentově 20. století na většinu osmadvacátníků, avantgardu, ze souputníků na Arrabala, Beneta atd.

Stěžejní část práce je fascinující. Celý výklad vychází z titulu a jeho tří skladebných složek. Na více než stu stranách jsme provedeni přízračným světem Castroforte, vtaženi do osudů jeho obyvatel dávných i současných, mytizovaných i právě žijících své fiktivní životy, uhranuti možným výkladem iniciál J. B., zahlceni gejzírem nápadů. Chtěla bych však zdůraznit, že při veškerém bohatství myšlenek, soudů, hypotéz, otázek si autorka uchovává vládu nad zkoumaným materiálem, důsledně rozvrhuje jednotlivá témata, vyslovuje názory, k nimž se vrací z jiné, nové perspektivy a na základě dalšího materiálu, a neustále sleduje svá ústřední témata: hru, imaginaci a potenci slova.

Strhující je interpretace postavy Josého Bastidy. Tento „mocný bezmocný“ má překvapivě (pro mne) blízko k těžko uchopitelné postavě Mudita alias Humberta Peñalozy alias Jerónima Azcoití z románu Chilana Josého Donosa *Obscenní pták noci* (1970). Donoso rozhodně nepatří k márquezovskému magickému realismu v práci zmíněném (tady se vedle paralely Maconda a Castroforte nabízí i srovnání závěru *Sta roků samoty* s Torrentovou *Ságou*, fenoménu levitace, formy ságy atd.), ale tím spíš nabízí otázku po možných relacích tohoto neobyčejného španělského románu s výboji nové hispanoamerické prózy. Autorka práce se tématu několikrát dotýká (Borges, Cortázar; za zajímavou pokládám její zmínku o vlivu hispanoamerických děl na změnu španělské čtenářské sensibility). Nejde mi o zjištění a potvrzení vlivů, ale spíš o úvahu nad možností jistého souznění, daného vedle jiných faktorů společným jazykem, tedy oním slovem, které tvoří nové světy).

Jako další možný námět k rozpravě bych viděla koncept fantastična. Autorka s ním pracuje na řadě míst, ale ne vždy má zřetelné kontury. Zdá se mi, že se kříží s pojmy jako imaginace, fikce, snění a sen, mýtus (38 a další). Zvláště ztotožnění s mýtem, na něž odkazuje Meletinskij, se mi zdá sporné. Podle něj je smyslem mytologie proměna chaosu v kosmos. Fantastično ale představuje naopak vpád chaosu, nejistoty, pochyby; nutí člověka (postavu) znovu promýšlet své bytí ve světě, neutvrzuje ho v řádu, ale podněcuje k jeho přezkoumání. Odtud taky plyne rozdíl mezi fantastickým, nadpřirozeným, zázračným (případně možným a nemožným – ostatně na to poslední odkazuje vstupní citát). Tato problematika se vrací např. na str. 107-108 (fantastické, nepravděpodobné, utopické, mytické).

Spíš jako otázku kladu vztah Torrente Ballestera k avantgardě. Zdá se mi, že zůstal jaksi skryt pod obecným odkazem na Ortegu. Přitom *Odlišnění umění* je jedním z prvních pokusů

vymežit povahu nového umění. A k jeho výrazným rysům patří právě ludické pojetí tvorby, dále výsostné postavení slova v tvůrčím aktu (Huidobrův a Larreův kreacionismus). S tím souvisí i autorkou několikrát zmiňovaná destrukce jazyka. Podle ní (alespoň tak jsem to pochopila) ji Torrentovo dílo nesdílí nebo neuplatňuje. Ale co jiného je umělý jazyk Bastidův (závěrečná pasáž románu si v ničem nezadá s umělým milostným jazykem Cortázarova vypravěče *Rayuely*)? A proč by destrukce jazyka měla být výlučně negativním jevem a ne obrozujícím počinem, který regeneruje tvůrčí sílu slova?

Toto jsou pouze některé podněty pro možnou rozpravu. Práce jich nabízí mnohem víc. Jejím výrazným rysem je, že přes množství témat, odkazů a citátů je velice soudržná a že si udržuje vnitřní napětí a dynamiku až do konce. Přispívá k tomu nemalou měrou i jazyk, neobyčejně bohatý a vynalézavý, ale zároveň přesný a sdělný. To platí jak o vlastním textu Dory Polákové, tak o jejích překladech rozsáhlé odborné literatury i pojednávaného díla (proč nikde neuvádí, že je autorkou přeložených pasáží?). Jediná výhrada k technické stránce: vadí přesah poznámek z jedné stránky na druhou.

Disertační práci Mgr. Dory Polákové pokládám za velice zdařilou. Nejen proto, že předkládá nové možnosti uchopení díla Torrente Ballestera, ale že se pokouší vrátit pohled na umělecké dílo, jeho tvoření a přijímání k původním zdrojům.

Doporučuji, aby byla přijata k obhajobě jako podklad pro získání titulu PhD.

Doc. PhDr. Hedvika Vydrová